

ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ

Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΕΔΙΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ
ΤΟΝ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ

- «... Αὐτάρ ὁ Μηριόναο ὁπάονά θ' ἡνίοχόν τε,
Κοίρανον, ὅς ρ' ἐκ Λύκτου εὐκτιμένης ἔπετ' αὐτῶ...»
Ιλ. Ρ: 610 - 11

- «... Πέμπαν δ' ἐς Λύκτον, Κρήτης ἐς πίονα δῆμον,
ὅππότε' ἄρ' οπλότατον παίδων τέξεσθαι ἔμελλε,
Ζῆνα μέγαν ...».

Ἡσιόδου, Θεογονία ΙΧ: 477 - 9

ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ

Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΕΔΙΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΤΟΝ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ

Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΕΔΙΑΔΑΣ, στο βορειοανατολικό τμήμα τού νομού Ηρακλείου, είναι από τις μεγαλύτερες επαρχίες τής Κρήτης αλλά και πρώτη σε πληθυσμό —εκτός των επαρχιών Τεμένους και Κυδωνίας— από την εποχή τής Βενετοκρατίας, που υπάρχουν στατιστικά στοιχεία.

Το όνομα τής επαρχίας υπήρχε από τη Βυζαντινή περίοδο και οφείλεται στην πίο μεγάλη σε έκταση πεδιάδα τής επαρχίας, την πεδιάδα τού Καστελίου, το *Ομφάλιον πεδίον*, όπως αναφέρεται, και μάλιστα στο φρούριό τής, το σημερινό Καστέλι, που αναφέρεται από το 1271 *Castrum Pediae*. (Βλ. Anton. Lombardo, *Documenti della colonia Veneziana di Creta*, Torino 1942, σ. 64, 126 *passim*).

Το βυζαντινό Κάστρο ανακατασκεύασαν οι Βενετσάνοι το 14ο αιώνα, όπως το βλέπομε στο δημοσιευόμενο σχέδιο. Και επειδή δεν βρισκόταν σε υψηλό και οχυρό ύψωμα, όπως τα άλλα, αλλά στη χαμηλή έξαρση της πεδιάδας, ονομάστηκε *Castro di Pedia*. Το σημερινό χωριό ήταν ο *βούργος* τού φρουρίου, που υπήρχε σε κάθε φρούριο, ως οικισμός εκείνων, που εξυπηρετούσαν τη φρουρά.

Σε πολλά έγγραφα τού Δουκικού Αρχείου τού Χάντακα αναφέρεται *Castro Pedia* από το 1363 και εξ. (Βλ. El. Santschi, *Régestes des apprêts civils etc.* σ. 100, 174, *passim*).

Το φρούριο τής Πεδιάδας δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ ως φρούριο, αλλά μόνο για την αποθήκευση των σιτηρών, που εισέπραττε η Βενετική διοίκηση από τον κάμπο τού Λασιθίου όταν, ύστερα από την καταστροφή του, αποδόθηκε και πάλι στην καλλιέργεια το 1463. (Βλ. Στέργ. Γ. Σπανάκη, Συμβολή στην ιστορία τού Λασιθίου κατά τη Βενετοκρατία, σ. 17). Το Οροπέδιο τότε ήταν ιδιοκτησία του Βενετικού κράτους και το ενοικίαζε, αντί ποσοστού από την παραγωγή τού σίτου, που τον συγκέντρωνε σε ειδικές κρατικές αποθήκες, που ήταν απέναντι από το σημερινό χωριό Άγιος Γεώργιος. Απ' εκεί τον μετέφερε έπειτα στις αποθήκες τού φρουρίου στο Καστέλι και από εκεί στο «Φούντικο» (σιταποθήκες) τού Χάντακα.

Το σχήμα τού φρουρίου ήταν τετράγωνο, όπως τής Ιεράπετρας και άλλα, με τέσσερις πύργους στις γωνίες του, όπως φαίνεται στο σχέδιο τού R. Monani τού 1631. *Castello Pediae da Diavadè*. Όταν το επισκέφτηκε ο G. Gerola μετά το 1900, σωζόταν ακόμη ένα κομμάτι τοίχου από το νοτιοδυτικό πύργο. (Βλ. Gius. Gerola, *Monumenti Veneti ecc.* vol. I, σ. 220).

Η επαρχία Πεδιάδας τη Β' Βυζαντινή περίοδο αποτελούσε, ως φαίνεται, δύο τούρμες. Την τούρμα Πεδιάδας και την τούρμα τής περιοχής Πεζών-Κουνάβων, τα *Πεζοκούναβα*. Αυτό αφήνει να εννοηθεί από την Carta Concessionis, δηλαδή το έγγραφο τής διανομής τών φέουδων στους Βενετούς αποίκους, που εγκατέστησε η Βενετία στην Κρήτη αμέσως το 1211. Με το έγγραφο αυτό έγινε η πρώτη διοικητική διαίρεση τής Κρήτης σε έξι sestieri (διαμερίσματα-διοικήσεις), με τα ονόματα τών αντίστοιχων 6 sestieri (συνοικιών) τής Βενετίας, δίδοντας στο καθένα το όνομα μιάς συνοικίας.

Το όνομα τής συνοικίας San Marco δόθηκε στο sestiere, που περιλάμβανε τις βυζαντινές τούρμες Μπελβεντέρε ή Ριζόκαστρο (επαρχία Βιάννου και το ανατολικό τμήμα τής σημερινής επαρχίας Μονοφατισίου), Πεδιάδας και τα Πεζοκούναβα. (Βλ. Creta Sacra, σ. 238 και Στ. Ξανθουδίδη, Ενετοκρατία εν Κρήτη κ.λπ. σ. 10).

Η διοικητική αυτή διαίρεση τής Κρήτης διατηρήθηκε ως το 14ο αιώνα, οπότε η Κρήτη διαιρέθηκε σε 4 territorii (διοικητικές περιφέρειες). με τη νέα αυτή διαίρεση τα Πεζοκούναβα προσαρτήθηκαν στην επαρχία Πεδιάδας, η οποία, μαζί με τις επαρχίες Μαλεβιζίου, Μπελβεντέρε, Καινούργιου, Μονοφατισίου, Πυργιώτισας, Τεμένους και Μεραμπέλου, αποτελέσαν το territorio τού Χάντακα· η μεγαλύτερη και σπουδαιότερη διοικητική περιφέρεια τού «Βασιλείου τής Κρήτης», όπως αρέσκονταν να αποκαλούν τη νέα κτήση οι Βενετοί κατακτητές Regno di Candia. (Βλ. Στεργ. Γ. Σπανάκη, Στατιστικές Ειδήσεις περί Κρήτης, «Κρητικά Χρονικά», τόμ. ΙΒ', σ. 321).

Ο Παλαιότερος ονομαστικός κατάλογος τών χωριών τής Κρήτης, που έχω υπόψει μου είναι τού Fr. Barozzi, του 1577, f° 21v-30r, τού κώδικα 384, τής Bibliothèque Nationale de Paris, fonds Italien. Στις σελίδες f° 24v-25r αναφέρονται τα ονόματα 94 χωριών τής επαρχίας Πεδιάδας.

VILLE SOTTO IL CASTEL PEDHIADA

(Χωριά τής επαρχίας Πεδιάδας)

1) Agiès Paraschiès apano	2) Agiès Paraschiès Cato
3) Agios Giorgis Acrolivadhiotis	4) Agios Vassilis
5) Agios Elendis	6) Amariano
7) Anopoli	8) Apigaiduri
9) Apostolus	10) Armagha
11) Ascus	12) Astracus Cato
13) Astrizi	14) Avdhù apano
15) Avdhù Cato	16) Avvli (Auuli)
17) Calia (Celià)	18) Cartero
19) Cassanus	20) Castello del Betto
21) Castello del Corner	22) Catalogari
23) Catafari metochi	24) Chiefala
25) Chienurio Ghorio	26) Comes

27) Coxari	28) Crassi
29) Cunavus	30) Demalia (Malia)
31) Dhiavidhe	32) Ellea
33) Embaro	34) Fanari
35) Filissa	36) Funarus
37) Gaidhurianus	38) Galata
39) Galifa	40) Galipe
41) Ghersoniso	42) Ghrsonisso
43) Ghoridacchia	44) Ghudheci
45) Gerachi	46) Gonies
47) Guones (Gurnes)	48) Guuos (Guves)
49) Ipidhito	50) Ipodhora
51) Ira	52) Itania apano
53) Itania cato	54) Martha
55) Mathia	56) Melanies metochio
57) Melesses apano	58) Melesses cato
59) Messomuri metochio	60) messovuni
61) Mogho	62) Muctarus
63) Pacidhes apano	64) Pacidhes cato
65) Panagia	66) Piscopiano
67) Piscopiano d'Arcadia	68) Potamies apano
69) Potamies cato	70) Pizzania mesa
71) Russoghoria	72) Saba
73) Scalani	74) Scavoggori (Σκλαβοχώρι)
75) Scopela	76) Sfedilli
77) Sguero Chiefali	78) S (?)
79) Soforus	80) Spillia apano
81) Stamnus	82) Stravorina
83) Stulus	84) Thrapsano
85) Trapesachi	86) Varvarus
87) Vathia apano	88) Vathia cato
89) Voni	90) Vonidha
91) Vorù	92) Vurgaro
93) Vuves	94) Xidha

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι Επεξηγηματικές σημειώσεις για τον κάθε οικισμό είναι τόσες, που είναι αδύνατον να δημοσιευθούν εδώ. Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να τις βρει στο βιβλίο, που πρόκειται να εκδοθεί σύντομα: ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ, μιά εγκυκλοπαίδεια ιστορίας, αρχαιολογίας, διοίκησης και πληθυσμιακής ανάπτυξης όλων των οικισμών της Κρήτης.

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ ΤΟ 1583

Ο περισσότερο ενδιαφέρων και ακριβέστερος κατάλογος τών χωριών τής Κρήτης είναι αυτός που αναφέρεται στην απογραφή τού πληθυσμού, η οποία έγινε την περίοδο 1581-1583 από τον Πέτρο Καστροφύλακα, Ragionato (=λογιστή) τών συνδίκων Pronveditori et avogatori di Commun, Zuanne Gritti et Giulio Gerzoni.

Ο κώδικας, αριθ. 156/6005, Manoscritti italiani cl. 6, βρίσκεται στη Βιβλιοθήκη τού Αγίου Μάρκου τής Βενετίας και τιτλοφορείται: Libro de Informattion delle cose publiche del Regno de Candia et Isole de Cerigo, Zante, Cefalonia et Corfu, fatto con ogni diligentia per me Pietro Castrolilaca, Ragionato del Sindicato κ.λπ. που σημαίνει: Βιβλίο πληροφοριών δημοσίων πραγμάτων τού Βασιλείου τού Χάντακα (Κρήτης) και τών νήσων Κυθήρων, Ζακύνθου, Κεφαλληνίας και Κέρκυρας, γινομένο, με κάθε επιμέλεια, από εμένα τον Πέτρο Καστροφύλακα, λογιστή τού Συνδικάτου κ.λπ.).

Ο Κατάλογος τών χωριών τής επαρχίας πεδιάδας και ο αριθμός τών κατοίκων εκάστου, βρίσκεται στις σελίδες (K 94 — K 95). Αναφέρονται χωριστά οι ψυχές (anime), οι άνθρωποι για έργα (da fatti), τα παιδιά (Putti), οι γέροι (vecchi) και οι γυναίκες (done).

Ο αύξων αριθμός και ο συνολικός αριθμός τών κατοίκων δεν αναφέρονται στον κώδικα. Είναι δική μου προσθήκη για ευκολία τού αναγνώστη.

(K 94)

CASTEL PEDIADA

Casale	da fatti	putti	vecchi	Donne	Σύνολο
1) Astracus catto	75	37	3	115	230
2) Avli (Auli)	29	30	0	50	109
3) Astrizzi	34	17	4	57	112
4) Agies Paraschies apano	43	46	3	79	171
5) Amarianò	65	71	6	143	285
6) Anopoli	27	20	7	59	113
7) Apostolus et Camari	52	75	9	113	249
8) Apigaiduri	171	203	21	279	674
9) Avdhu	104	63	12	74	253
10) Ascus	69	56	41	165	331
11) San Baseggio	63	53	13	140	263
12) Castello di Detti	10	10	1	16	37
13) Comes	21	20	1	40	82
14) Cassanus	26	13	0	45	84

Casale	da fatti	putti	vecchi	Donne	Σύνολο
15) Carasso	16	16	0	28	60
16) Chieglia	18	9	0	25	52
17) Cattalagari	39	31	7	63	140
18) Coxari	23	14	2	48	87
19) Cunagus	59	26	7	113	205
20) Cudeci	62	47	7	117	233
21) Coridachio	27	20	0	57	84
22) Chierissonisso	51	28	9	72	160
23) Chieffala	15	19	4	32	70
24) Castello di Corneri	38	36	1	52	127
25) Crassi	53	29	5	82	169
26) Chienurio Choriò	38	28	0	68	134
27) Cartero	53	56	6	64	179
28) Diavaide	37	21	9	60	127
29) Ermagha	18	11	2	30	61
30) Embaro	280	213	15	531	939
31) Elia	89	51	8	198	346
32) Sant' Elendi	37	37	2	87	163
33) Fanari	15	8	2	29	54
34) Funarus	41	61	2	119	223
35) Figlissa	26	36	2	55	119
36) Galifa	43	35	2	69	148
37) Gaidurianus	81	63	11	129	284
38) Glià	11	12	3	16	42
39) Gerachi	53	45	6	96	200
40) Guves	75	54	0	123	252
41) Gognes	69	50	5	87	211
42) Gurnes	39	47	0	60	146
43) Galatta	31	24	2	65	122
44) Galipe	87	95	11	112	245
45) Ippidhito	16	15	3	29	63
46) Ippodhora	18	14	0	25	77
47) Ira	11	17	2	23	53
48) Itagnia cato	21	28	2	61	112
49) Itagnia apano	24	21	0	40	85
50) Martha apano	27	11	0	5	43
51) Martha catto	14	10	3	48	75

Casale	da fatti	putti	vecchi	Donne	Σύνολο
52) Mathia	38	46	1	59	144
53) Melesses catto	60	51	4	102	217
54) Messovugni	47	50	6	96	199
55) Mogho	100	107	9	235	451
56) Messomuri mettocchio	17	26	1	39	83
57) Muctarus	76	76	4	118	274
58) Melesses apano	62	50	6	74	192
59) Melagniès	17	10	1	27	57
60) Maglia	136	169	8	307	620
61) Panagià	69	49	11	149	278
62) Pazzides apano	29	11	0	29	69
63) Pazzides catto	29	13	0	27	69
64) Pediada proprio (Καστέλι)	140	149	12	242	543
65) Pesà	98	42	7	67	214
66) Potamiès apano	22	22	0	46	90
67) Potamiès catto	19	11	0	33	63
68) Piscopi Chierissonisso	158	144	31	357	690
69) Piscopianò	22	27	6	56	111
70) Pizzuni	17	19	1	34	71
71) Psomopulla	5	4	0	6	15
72) Russoghorìo	39	45	12	94	190
73) Sabà	12	22	3	43	80
74) Scopella	27	34	2	47	110
75) Stravorina	22	19	1	34	76
76) Schilus	73	65	9	126	273
77) Sofforus	28	23	3	55	109
78) Sclaveroghorì	14	28	5	28	75
79) Sfindili	17	17	2	42	78
80) Spiglia apano	17	12	0	26	55
81) Spiglia catto	10	12	0	20	42
82) Scalagni et camino	61	51	0	92	204
83) Smari	55	54	2	85	196
84) Stamnus	45	48	8	96	197
85) Sgurochieffali	14	20	2	26	62
86) Trapesachi	4	1	0	8	13
87) Trapsanò	108	129	5	226	468
88) Vurgaro	16	16	3	35	70

Casale	da fatti	putti	vecchi	Donne	Σύνολο
89) Vorù	15	10	1	16	42
90) Varvarus	27	26	0	53	106
91) Vathia catto	38	30	3	88	159
92) Vognive	9	5	1	14	29
93) Vathia apano	27	47	2	49	125
94) Vogni	73	69	5	131	278
95) Varvaro	10	13	0	14	37
96) Xidà	60	49	3	109	221
97) Zambagnianà	21	14	1	26	62
98) Agies Paraschiès catto	29	19	2	74	124

Summano Le Anime delli casali n° 98 soppi sotto il territorio del Castel Padiada
huomini da facion d'anni 14 fino 60 n° 4.468

Putti maschi de 14 anni in zò n° 4.029

Vecchi da 60 anni in sù n° 393

Donne tra grande e piccole n° 7.955

in tutto 16.845

Αυτό σημαίνει: Ἀθροισμα τῶν ψυχῶν τῶν ἀνωτέρω 98 χωρίων τῆς περιφέρειας
τοῦ φρουρίου Πεδιάδας, Ἄνδρες γιὰ ἐργασία ἀπὸ 14 μέχρι 60 ἐτῶν

Ἀρσενικά παιδιά ἀπὸ 14 καὶ κάτω

Γέροι ἀπὸ 60 καὶ ἄνω

Γυναῖκες μεγάλες καὶ μικρές

ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΠΕΔΙΑΛΛΑΣ
ΑΠΟ ΤΟ 1583 ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1981

1583		1834			1881	
Οικισμοί	Κάτοικοι	Οικισμοί	Οικογένειες		Κάτοικοι	
98	16.835		Χριστιανοί	Τούρκοι		
		73	1.330	396	Οικισμοί	Τούρκοι
					19.250	4.735
1900		1920		1928		1940
Οικισμοί	Κάτοικοι	Οικισμοί	Κάτοικοι	Οικισμοί	Κάτοικοι	Κάτοικοι
97	24.903	110	28.591	104	Οικισμοί	37.176
					101	
1951		1961		1971		1981
Οικισμοί	Κάτοικοι	Οικισμοί	Κάτοικοι	Οικισμοί	Κάτοικοι	Κάτοικοι
102	37.690	106	38.700	108	Οικισμοί	38.574
					112	

